

Лука Мичета
СЛУЧАЈНА ИСТОРИЈА

Уредник
Зоран Колунџија

ЛУКА МИЧЕТА

СЛУЧАЈНА ИСТОРИЈА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Пријатељу Звездану Терзићу

Уместо увода

*Описивати оно што се види, то још иде;
али видети оно што треба да се описе,
то је оно што је тешко...*

Лисјен Февр

Ови текстови, поштовани читаоче, писани за новине (2019–2020), сада ево укоричени, названи су *Случајна историја*. Инспирација за наслов је нађена у суду, готово аксиому, гласовитог филозофа Карла Ловита, угледног немачког мислиоца двадесетог века, који је у својој књизи *Свјетска повјест и догађање сада* написао:

„Чини се да повјешћу умјесто ума и провидности управља случај“¹

Елем, иза овог наслова ове невелике књиге крију се кратке биографије случајева из историје, које су, неретко, последициле судбоносним догађајима.

Од случајне историје до историје као судбине, често се могло видети, па и кроз ове текстове – није велика раздаљина ако је уопште и има. Као од старе латинске мудрости – *Историја је учишељница живота* – па до својеврсног парадокса Хане Арент – *Ми можемо да учимо од историје само зато што смо у стању да од ње не учимо*.

---

¹ „Јер није важно да ли се човек на олујном мору које називамо *повјешћу* осјећа зависан од непознатљиве божије воље или случаја. *Discunt volentem fata, nolentem trahunt* (Судбине воде вољне и вуку невољне; приписује се Луцију Анеју Сенеки), могло би се лако превести на језик теологије по чијем вејровању Бог не дјелује само преко оних који слиједе његову вољу него исто тако и преко оних који му служе мимо своје воље“ (Карл Ловит).

Међутим, били у стању да учимо од историје или не, прошлост је не мање интригантна од будућности, а код неких народа и више, можда и стога што је и неизвеснија. Један од највећих француских интелектуалаца минулог века Рајмон Арон, који је докторирао филозофију историје на *École Normale Supérieure*, је рекао да „прошлост није никад дефинитивно утврђена“.

„Прошлост су дани, који још увек трају“, опомињао је и савремени пољски песник Роман Хонети додајући и поруку: „Осврни се“.

Освртали се јесмо (надамо се не са Орфејевом судбином), само да избирљивом читаоцу дигиталне ере, преплављеним са свих страна разноврсним садржајима, понудимо есеје о неким случајевима, личностима и временима који би га заинтересовали и над којима би се, евентуално, бар на кратко замислио. Посебно, јер прошлост код неких народа није само пука прошлост – неретко подсећа на *Дан мрмотиа*.

Антонио Грамши (1891–1937), италијански писац, један од оснивача Комунистичке партије Италије и њен први секретар, каже да је код енглеског историчара Џона Роберта Силија (1834–1895) прочитао да је историја борбе за независност Америке привукла мање пажње од љубавних јада адмирала Нелсона или епизода из Наполеоновог живота...

Можда ће неком и да заличе неки текстови ове књиге на ово подсећање кембрицког професора Џона Роберта Силија коме се приписује славна – аутору ове књиге посебно омиљена – реченица: „Историја је прошла политика, а политика садашња историја“. Реченица која понајбоље представља рам, али и садржину – *Случајне историје*.

Како је говорио Бенедето Кроче италијански филозоф и политичар:

„Свака истинска историја је савремена историја“.

Дакле, држећи се азимута да је све што је историјско и савремено као и све што је савремено да је историјско – да парафразирамо чувену Хегелову мисао из *Предговора* његовог дела *Основне цртице филозофије права*² – увек смо водили рачуна и о савету професора историје са Харварда Ернеста Ричарда Меја: када год покушавате да нешто закључите треба увек да будете подједнако објективни према разликама као и према сличностима међу случајевима које поредите и о којима пишете. Стога смо се, поштовани читаоче, обазриво кретали тим замагљеним и често тешко проходним путевима прошле политике али и садашње историје, повести и савремености.

Ова је књига, дакле, скроман покушај да се проговори о неким случајевима из обе *историје–полиитике* које иако, можда, једна на другу нису толико утицале, али стиче се утисак да су једна другу, у већој или мањој мери, осветљавале.

Неће нам случајно Николо Макијавели, један од добрих зналаца историје, али и политике (као садашње историје), оставити у аманет:

„Да бисмо знали шта ће се догодити, морамо знати шта се догодило“.

Тежећи спознаји, ако се тако може рећи, кроз *истовременост–неистовремености* – бавили смо се, дакле, углавном, том прошлом политиком покушавајући да допринесемо разумевању бар дела онога што је садашња историја, али увек са страхом од оне циничне и често сурово тачне опомене „контровезног психоаналитичара“ Жака Лакана:

„Ако верујете да сте разумели, онда је сигурно да се врате“.

---

² Мисли се на реченицу: „Што је умно, то је збиљско; а шта је збиљско, то је умно“.

Такође, поштовани читаоче, ни у једном тренутку током писања нисмо сметали с ума идеју водиљу, односно максимум америчког филозофа и песника Ралфа Валда Емерсона:

„Шта може Шекспир да нам исприча, а да се не обрати Шекспиру у нама“.

Л. М.

У Београду, 29. 11. 2021.

Мадам Дибари или кад љубавница кроји политику

„Мушкарци владају светом, а жене мушкарцима“

Марко Пуције Катон Старији

Последњи краљ Пољске

На руски трон тридесеттворогодишња Катарина II Алексејевна, познатија као Катарина Велика (1762–1796) ступила је 28. јуна 1762. године након вештог и не мање неморалног збацивања, односно присилне абдикације мужа Петра III Фјодоровича који је био руски император свега 186 дана – убијен је 17. јула 1762. године у тридесетчетвртој години живота. „Дозволио је себи да га смакне с престола као дете које шаљу на спавање“, казаће Фридрих II (1740–1786), такође познатији као Фридрих Велики, трећи краљ Пруске.

Следеће године, септембра месеца умро је пољски краљ Август III Саксонац (1734–1763). Руска царица Катарина Велика и краљ Фридрих Велики имали су свог фаворита за пољску круну. Био је то Станислав II Август Поњатовски (1764–1795) Катаринин бивши љубавник. Биће то уједно и последњи краљ Пољске. Иначе, руска царица Катарина Велика имала је дванаест љубавника. Станислав Поњатовски јој је био љубавник још док је била кнегиња, пре крунисања, пре ступања на руски трон.

У једном писму свом верном пријатељу Никити Ивановичу Пањину (био уз њу када је збацивала мужа) и тадашњем министру спољних послова Катарина вели:

„Честитам на новом краљу ког смо створили“.

То није одговарало ни Аустрији ни Француској а ни Турској.

Проблем са црквом у Пољској тога доба је био велики и његове последице ће се осетити и у Европи. Наиме, руска царица, али и Фридрих Велики, тражили су од новог пољског краља, да у његовој строго католичкој земљи, православни житељи као и стотине хиљада лутеранских протестаната добију своја верска права – проблем познат као „дисидентско питање“. Пољаци се боре „да би четвртини свог народа ускратили грађанска права“ написаће тада Волтеру, свом пријатељу, Катарина.

Такође, поред тога, пруски краљ је све чинио да се склопи руско-пруски савез до кога је дошло на пролеће 1764. године потписивањем Петроградског уговора. Савезници су се обавезали да ако један од њих буде нападнут од неке треће силе, и, у случају да дипломатска средства остану безуспешна, да се помажу војно; друго, да воде заједничку политику у Шведској и у Пољској; треће, тежити да се у Пољској врате верска права православним и протестантима, и да се ови штите од сваког прогона. Савез је био закључен на осам година са могућношћу обнове пре истека рока.

Пољаци су се побунили, међутим Катарина је успела да Пољску доведе у вазални положај снагом својих трупа и уз помоћ новог краља Станислава.

Пољска је била у хаосу и страху. Знали су с ким имају посла.

Више од два века раније, уплашен развојем руске империје, пољски краљ и велики кнез Литваније Зигмунд II (1467–1548) пише краљици Елизабети I (1559–1603), протестујући због енглеске трговине са Русијом, упозоравајући „да у Москви, који су непријатељи свакој слободи под

капом небеском, сваким даном постају све моћнији... Будући да се граничимо са њима, ми то најбоље знамо и морамо остале хришћанске владаре да упозоримо на време да не издају своје достојанство, слободу и живот својих поданика најварварскијем и најокрутнијем непријатељу.“

Елем, војно присуство Русије у Пољској никоме у Европи није одговарало. Ни Аустријанцима, ни Французима, ни Прусима... Посебно не турском султану Мустафи III (1757–1774) коме је од животне важности био опстанак независне Пољске као својеврсне гаранције, својеврсне тампон-државе према Русима.

Турци потом излазе из дипломатских оквира. У Цариграду су 1768. године бацили у тамницу руског амбасадора чиме су де факто објавили рат Русији. Био је то лош потез.

У пролеће следеће године Русија је повратила утврђење Азов на Дону у близини Азовског мора и лучки град Таганрогу – места која се налазе у ростовској области на југу европског дела Русије а које је 1711. године Петар Велики (1682–1725) био приморан да преда султану Ахмеду III (1703–1730). Такође, руске трупе заузеле и Керч, важан град на источном делу кримског полуострва. Истодобно руске снаге запоседају турске провинције Влашку и Молдавију... За само два дана, од 5. до 7. јула 1770. године, турску флоту су код Чешмеа – у близини Измира, на обали Егејског мора у азијском делу Турске – поразили бродови руске армаде са развијеним белим заставама на којима је био плави крст Светог Андрије. Руском флотом је командовао Алексеј Орлов (1737–1808) – брат грофа Григорија Орлова (1734–1783) царичиног љубавника – док је морнарицу Османског царства предводио капудан-паша, велики адмирал, Мандалзаде Хусамедин-паша.

Катарина пише Волтеру:

„И по цену да се поновим и да будем досадна, ја немам о чему другом да Вас обавестим сем о победама“.

Ратни успеси Русије изазвали су у Европи запрепашћење и не мањи страх.

Ни Фридриху Великом, ни аустријској царици Марији Терезији (1740–1780) није се допадала могућност да Руси продру дубоко на Балкан и освоје Цариград.

Фридрих Велики шаље једну поруку-честитку Катарини која белодано објашњава његов положај:

„Не могу постићи да вам пишем поводом сваке победе, чекаћу да сакупите пет-шест“.

Страх од Русије и подела Пољске

Схватајући опасност од ширења Русије, Фридрих Велики, плашећи се да Катарина не припоји и Пољску, долази на идеју да Аустрија, Пруска и Русија поделе Пољску. Требало је само да Катарина по Фридриховој замисли умањи своје захтеве према пораженом Османском царству а да трајно добије делове Пољске. Катарина је пристала.

Тада долази до једног догађаја који у најбољем светлу описује тадашњу европску политику и односе на европским дворовима.

Наиме француски краљ Луј XV (1715–1774) – познат по сентенци „После мене потоп“ – на поделу Пољске морао је да да прећутну сагласност. Речју, без пристанка Француске Пољска се није могла делити.

То не би био већи проблем да француски краљ – тај надмени „сенилно-еротични“ циник потпуно равнодушан и према држави и према породици – није био потпуно у рукама љубавнице Жане Беку, грофице ди Бари (1743–1793)

његове последње метресе – која има приступ краљевој спаваћој соби специјалним степеницама којима је не ретко краљу доводила и лепе, младе девојке.

Елем, мадам Дибари се тада у „Версају шепури дрскије него икада иједна краљица“. Сви тој „незаконитој владарки постеље“ ласкају и односе се према њој са страхопоштовањем – осим петнаестогодишње бечке принцезе Марије Антоанете, жене краљевог унука Луја XVI (1774–1792), који ће деду Луја XV наследити на француском трону непуне четири године након венчања.

Марија Антоанета ће се појавити на француском двору средином 1770. године, када и почиње сукоб будуће краљице и љубавнице. Сукоб који је потресао не само Француску већ и Европу. Марија Антоанета није подносила мадам ди Бари „због њеног неморалног статуса“.

Прво венчање аустријске принцезе и француског принца обављено је преко опуномоћеника 19. априла у Августинској цркви у Бечу. Друго, пуно венчање, са присутним младенцима обавио је надбискуп Ремса 16. маја 1770. године у Версају, у капели Луја XIV.

Остало је забележено да је хиљаде свећа осветљавало новосаграђену специјалну салу док је шест хиљада одабраних гостију са галерије – племића који су се с тешком муком изборили за улазнице – удивљено и са страхопоштовањем гледало како двадесет и два члана краљевског дома вечерају. Легенда вели да се на француском двору обедовало тако да никакав звук није смео да се чује. Ни слеп човек не би могао да примети да се ту једе. Дакле, свих тих шест хиљада људи у гробној тишини посматрају једну од највеличанственијих вечера – када су се ородили Бурбони и Хабзбурзи – како не би неким својим неопрезним гестом омели узвишеност овог спектакла.

Међутим, тренутке славља убрзо су потом замениле тешкоће које је изазвала управо будућа краљица Француске. Она „савршено игнорише“ ону којој се сви клањају и метанишу.

Марија Антоанета, кћерка побожне Марије Терезије, васпитана у строгом католичком духу, на мајчином двору није могла да се сретне са појмом метресе. Њена мајка је на двору имала и комисију за морал где су се такве даме, флексибилног односа према хришћанским моралним узусима, кажњавале шибањем и одводиле у поправни завод за посрнуле девојке. Она у једном писму мајци мадам Дибари назива „глупим и дрским створењем“.

По строгом француском протоколу дама нижег ранга никада се не сме обратити дами вишег ранга, поготово не дофени, будућој краљици, уколико се она прво не обрати њој. Од свих дама на двору Луја XV Марија Антоанета је имала највиши ранг с обзиром на то да је краљица Француске, пољска принцеза, Марија Лешчинска, жена Луја XV, умрла 1768. године.

„Мала риђокоса“, како мадам Дибари погрдно назива будућу француску краљицу, није намеравала да освоји краљеву љубавницу.

Био је то скандал који је дуго забављао двор – али не и краља.

Трећи министар иностраних послова Француске (од доласка Марије Антоанета на француски двор) Емануел-Арман де Вињеро ди Плеси (1771–1774) позива у аудијенцију аустријског амбасадора Мерсија не у салу за аудијенцију већ у приватне одаје мадам Дибари – да би му љутити краљ показао колико поштује мадам Дибари и колики је њен значај на француском двору.

Каприц једне девојчице – постаје светска политика.

Морао је да се умеша краљ Луј XV лично.

„Данас је много света у Версају“

Мерси схвата тежину ситуације па чак Марији Антоанети изокола прети, опомињући је како се у дворским кулоарима нешто зуцка о отрову којим су на француском двору знали да уклоне и високе личности које су сметале.

Марија Терезија се налази у процепу између моралних начела и сурове политичке збиље. Већ неколико месеци њу мучи, са њеног становишта, неморална понуда Фридриха Великог, тог монструма, кога она мрзи „као отеловљеног изасланика Луцифера на земљи“ и руске царице Катарине Велике у коју такође нема поверења – о подели Пољске.

Она не крије да жали „због те понуде“ и вели „морам да признам: стид ме је да се покажем пред светом“. Међутим, Марија Терезија не влада сама Аустријом. Њен савладар је њен син Јосиф II (1765–1790 – цар Светог Римског Царства, краљ Угарске и Чешке) и брат Марије Антоанете. „Ја сам једина особа која стоји између њега и круне, па сам због тога препрека и терет“, написаће једној својој пријатељици како наводи енглески историчар Дерек Едвард Досон Билес. (1931) у својој књизи *Просветиошћество и реформација у XVIII веку у Европи*.

Дакле, аустријски надвојвода Јосиф и амбициозни Венцел Кауниц, канцелар царства (1753–1792), су, за разлику од Марије Терезије, са великим очекивањима прихватили пруско-руску понуду о деоби пољске државе.

Фридрих Велики се руга аустријској владарки:

„Царица Катарина и ја, нас двоје смо стари гусари, али како ће то урадити та богомољка“.

Марија Терезија на концу – „са сузама у очима, рањене савести и болне душе“ – пристаје „јер тако саветују сви паметни и искусни људи“. Када је као краљица Угарске припојила Галицију и Лодомерију (које су Угарски краљеви

прижељкивали још од XIII столећа) Фридрих Велики је цинично приметио – „што је више плакала, више је узела“.

Међутим, требало је обезбедити и дозволу љутитог француског краља који није жело да дâ пристанак на поделу Пољске док се Марија Антоанета не обрати мадам Дибари.

Европски мир и политика, да не говорим о судбини једне државе, зависе од једног хира.

Марија Терезија пише дуго писмо кћерки у коме јој, поред осталог, каже:

„Какав ли је то страх да кажеш неком само добар дан! Једна реч о каквој хаљини, о каквој ситници... Ти не смеш на грофицу Дибари гледати другачије него и на све остале даме које су примљене на двор да праве краљу друштво. Као први краљев поданик, ти мораш пред целим двором да се показујеш тако да се жеља твог господара безусловно извршава.“

Међутим, политика је победила. За један од вечерњих пријема договорено је да се Марија Антоанета обрати мадам Дибари.

Сви су одахнули.

Ништа није било препуштено случају – па ни опструкција догађаја.

Наиме, амбасадор Мерси је требало током вечери да започне разговор са мадам Дибари а потом је, по договору, туда требало да прође Марија Антоанета која би поздравила дипломату своје мајке и том приликом рекла неколико речи краљевој метреси.

Међутим, у последњем тренутку то је спречила Аделаида, једна од три кћерке Луја XV, које су мадам Дибари – ту „вавилонску блудницу“ – мрзеле из дна душе.

Скандал – мадам Дибари је поново понижена.

После двогодишњих убеђивања, претње и свађа, 1. јануара 1772. године мадам Дибари тријумфује. Будућа краљица Француске Марија Антоанета – та „тигрица над тигрицама“ како ју је називао њен највећи мрзитељ „прљаво псето револуције“, новинар „Пер-Дишена“ Жак Ебер – се обраћа краљевој метреси и каже: „Данас је много света у Версају“.

Та реченица, тих шест речи, омогућиле су да Пољска буде избрисана са географске карте.

Пољска је подељена.

Само је тада прпошна Марија Антоанета – та аустријска вучица – погнула главу и никад више – до гиљотине, до смрти, када постаје славна краљица мученица.

Аустрија и Русија су 17. фебруара 1772. године потписали споразум о подели Пољске. Августа месеца на тај споразум у име мајке Марије Терезије потпис ставља њен син Јосиф.

Мадам Дибари је ухапшена и 8. децембра 1793. године је завршила свој живот на гиљотини на париском тргу Конкорд.

Андроник I Комнин – од цара до злочинца

*Ко је оицијен вином оиџрезни се;
ко је оицијен власиољубљем не оиџрезни се
све док не љадне у власиој крви на земљу“*

Индијска пословица

Моћ ништавних људи

Када је 1180. у шездесет другој години умро цар Византије Михаило I Комнин (1118–1180) митрополит Солуна Евстатије († после 1195) је забележио:

„Чини се као да је божјом вољом решено да заједно са царем Манојлом Комнином умре све здраво у царству Рومهја (Византији) и да са заласком тог сунца сви ми будемо потопљени у непрозирну таму.“

Потоња историја Византије ће показати да је Евстатије Солунски био више него у праву.

Као и после смрти готово сваког византијског цара тако се и после смрти василевса Манојла Комнина јавило у Византији више оних „који су са завишћу гледали царску порфиру и само чекали тренутак да је обуку“.

Законити наследник цариградског трона био је Манојлов малолетни син Алексије II Комнин (1180–1183) кога је византијски историчар Никита Хонијат (око 1155–1217), познат и као Никита Акоминат, описао као младића сујетног и охолог, лишеног унутрашње просветљености и способности, који „није могао да реши ни најпростији задатак“, који ће свој кратки живот провести „у игри и лову“, стекавши „тако више опаких навика“.

Дакле, долази до жестоких борби за власт јер се регентству прелепе царице-удове Марије Антиохијске (1145–1182)